

Toplumda Bir Kesimin Tıp Dışı Uygulamalar Konusundaki Görüşleri

Nüket BÜKEN*, Leyla DİNÇ**, Nüket KUTLAY***, Yasemin OĞUZ'
Hafize ÖZTÜRK*, Mediha SUBAŞI**, Sevilay ŞENOL**

* Dr.,Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ABD, Doktora Öğrencisi,

** Ar.Gör.,Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu,

*** Ar.Gör.,Ankara Üniversitesi Deontoloji ABD,

***Öğ.Gör.,Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ABD, ANKARA

Son yıllarda ülkemizde ve dünyada sağlık alanında tıp dışı yöntemlerin giderek daha yaygın ve denetimsiz olarak kullanıldığı gözlenmektedir. Bu yöntemlerin tümüne uygulayıcıları tarafından "alternatif tıp" adı verilmektedir. Kendisi de bir alternatif tıp uygulamacısı olan Andrew Stanway "alternatif tıp, terim olarak günümüz doktorlarının çoğunun uyguladığı Batı tıbbının ana akımı dışında kalan herhangi bir tıp biçimini ifade eder" demektedir (1). Görüldüğü gibi bu tanım, folklorik tıbbı (halk tıbbini) alternatif tıp kavramının içinde gören bir tanımdır. Folklorik tıbbı alternatif tıbbın dışında, ayrı bir küme olarak tanımlayanlar da vardır (2). Alternatif tıbbın tanımı ve sınıflandırılması konusunda pek çok farklı görüş bulunmaktadır. Bu farklılıklar çoğunlukla yöntemlerin, onların dayandığı savunulan açıklamaların ve uygulamaların belirsizliğinden kaynaklanmaktadır.

Bu araştırma sırasında alternatif tıpla folklorik tıbbı özdeş görmeyen bir yaklaşım benimsenmiş, her iki kavramı kesişen fakat ayrı alt kümeler olarak içine alan "tıp dışı uygulamalar" terimi ve kavramı kullanılmıştır. Söz konusu yöntemler topluluğunun çağdaş bilimsel tıbbi seçenek oluşturduğu savını vurgulayan "alternatif sözcüğü özellikle tartışmalı bulunmuştur (3). Ancak bu araştırmada üzerinde tartışılarak belirlenmiş bir terim olmadığı için ortak bir dil sağlamak amacıyla "Alternatif Tıp" sözcüğü kullanılacaktır.

"Alternatif tıp, yapısı içinde kimileri folklorik tıbbıya yakın; basit ve ilkel, kimileri ise yüksek teknoloji kullanımına dayanan; gelişmiş ve karmaşık olan, birbirinden çok farklı yöntemler bulundurmaktadır. Bu yöntemlerin ortak özellikleri tümünün de çağdaş bilimsel tıbbın yetersiz ve etkisiz kaldığı durumlarda etkin olduklarını, dolayısıyla önemli bir seçenek oluşturduklarını savunmaları, mistik öğeler ve ritüeller içermeleri ve kişiler üzerindeki telkin güçlerini korumak için gizemcilikten faydalanmalarıdır (4).

Alternatif tıp yöntemleri temel olarak üç gruba ayrılabilir:

1. Tümüyle bir tıp sistemi önerenler; Ayurveda, Psionik tıp, Şifacılık, Homeopatli, Natüropati, Bitkisel tıp vb.

2. Belirli hastalıklar üzerinde uzmanlaşma eğilimi gösterenler; Akupunktur, Blo feed-back, Hipnoz, Hidroterapi, Osteopatli vb.

3. Yardımcı tedavi yöntemi olarak etkinlik gösteren-

ler; Masaj, Müzikle tedavi, Renk tedavisi vb. (3).

Ülkemizde yaygın olarak uygulanan alternatif tıp yöntemleri batı'daki kadar çeşitli ve örgütlü değildir. Daha çok toplumumuzun sahip olduğu köklü folklorik tıp geleneğine dayanarak varlıklarını sürdürmektedirler.

AMAÇLAR

1. Tıp dışı uygulamalar ve bu uygulamalara başvurma nedenleri konusunda bireylerin bilgi, tutum ve görüşlerini, bunları etkileyen öğeleri belirlemek,

2. Farklı eğitim düzeylerinin bu bilgi, tutum ve görüşlere etkisini niteliksel olarak incelemek,

3. Toplumda tıp dışı uygulamalara yönelişin nedenlerini saptamak,

4. Hangi tür tıp dışı yöntemlerin, ne derece yaygın bir biçimde kullanıldığını belirlemek,

5. Bu konuda daha sonra yapılacak niceliksel araştırmalara temel hazırlamak,

6. Odak grup görüşmesi tekniğini öğrenmek ve pekiştirmek.

YÖNTEM

Araştırma niteliksel bir araştırma olarak planlanmıştır; toplumun tutumunu istatistiksel olarak yansıtabilecek ve genelleyecek niceliksel bir araştırmanın yapılabilmesi için, önceden eğilimleri belirleyen niteliksel bir araştırmaya gerek olduğu düşünülmüştür.

Kullanılan yöntem "Odak Grup Görüşmeleridir. "Odak grup görüşmeleri grupların, alt grupların, kendilerinin de bilinçli, yarı bilinçli veya bilinçsiz oldukları psikolojik ve sosyo-kültürel özellikler ve yaptıkları uygulamalar hakkında bilgi almayı, davranışları ve bu davranışların arasındaki nedenleri öğrenmeyi amaçlayan niteliksel bir yöntemdir" (5).

Temelde İki nedenle bu yöntemi seçtik. Bunlardan ilki, alternatif tıbbın, toplumsal dinamiklerin ön plana çıktığı bir konu olması ve grup İçi etkileşimleri izlemenin daha açıklayıcı olacağına düşünülmesidir, ikincisi ise, belirlenen sınırlı süre içinde, niteliksel bir yöntemle ulaşılabildiği kadar çok kişiye ulaşılmasına olanak sağlamasıdır.

Odak grup görüşmeleri; genel olarak grup tartışmaları içinde amacı, kompozisyonu ve izlenen prosedür

açısından özel bir yapı gösterir. Bu görüşmeler izin veren ve ürktücü olmayan bir ortamda belli bir konuya ilişkin algıları öğrenmek amacıyla dikkatlice planlanmış tartışmalar olarak tanımlanabilir" (5). Grup 6-12 kişiden (ideali 8-10 kişi) oluşur ve görüşmenin süresi yaklaşık 1 saattir. Araştırma bir moderatör ve bir gözlemci tarafından planlanır ve yürütülür.

Bu araştırmada 6-8 kişiden oluşan toplam 20 grupta görüşme yapılmış ve görüşmeler ortalama 1 saat sürmüştür.

VARSAYIMLAR

1. Alternatif tıp yöntemlerine, sağlık sorunlarının çözümünde bilimsel tıbbın çaresiz kaldığı noktada başvurulmaktadır.

2. Alternatif tıp yöntemlerinin yaygınlaşma nedenleri şunlardır:

- Sağlık hizmetlerinin yetersizliği
- Sağlık bilincinin eksikliği
- Gelenek ve göreneklerin etkisi
- Hekim-hasta ilişkisinde olumsuzluk, hekimin tutumu
- Ekonomik faktörler
- Medyanın etkisi
- Doğaya dönüş eğilimi
- Sağlık çalışanlarının tutumu

3. Eğitim düzeyi yüksek olan gruplar alternatif tıp yöntemlerine daha az başvurumaktadırlar.

4. Ailede sağlık konusunda kadınlar yönlendirici olduğundan, kadınlar alternatif tıp yöntemleri hakkında daha çok bilgi sahibidirler.

5. Alternatif tıp uygulayıcısının eğitimi, kişilerin onu seçmesinde etken olmaktadır.

6. Sağlık çalışanları alternatif tıp yöntemlerine karşıdır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

A) Tanımlayıcı Bulgular

Araştırma kapsamına alınan gruplarla Nisan-Mayıs-Haziran aylarında yapılan odak grup görüşmelerinden elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir (Tablo 1'de grupların genel tanıtıcı özellikleri gösterilmiştir). Buna göre; grupları oluşturan bireyler 21-65 yaşlar arasında olup, çoğunluğunun (110/159 kişi) yükseköğretim mezunu olduğu

Tablo 1. Grupların genel tanıtıcı özellikleri

Grup sayısı	20
Toplam birey sayısı	159
Yaş	21-65 arasında
Cinsiyet	117 kadın 42 erkek
Eğitim düzeyi	12 ilköğretim 31 ortaokul 6 lise 110 yükseköğretim

saptanmıştır.

Grupların "Sağlık sorununuz olduğunda ilk olarak nereye/kime başvurursunuz?" sorusuna verdikleri yanıtlar Tablo 2'de gösterilmiştir. Tablo 2'ye göre, gruplar ilk olarak başvurdukları yolları sırasıyla; Sağlık kuruluşuna (doktora) (20 grup), alternatif tıp yöntemlerine (7 grup), var olan ilaçları kullanma (5 grup), tanıdıklarına sorma (3 grup) şeklinde ifade etmişlerdir.

Grupların "tıp dışı uygulamalar ya da alternatif tıp deyince ne anlıyorsunuz?" sorusuna verdikleri yanıtlar Tablo 3'de gösterilmiştir. Tablo 3'e göre, tıp dışı uygulamalar içerisinde sırasıyla; bitkisel tıp (19 grup), şifacılık (17 grup), kırık-çıkıkçı (15 grup), halk tıbbı (15 grup) ve akupunktur (14 grup) yer aldığını belirtmişlerdir. Ayrıca çok az grup da tıp dışı uygulamalar olarak; meditasyon, hipnoz, hidroterapi ve yogadan söz etmişlerdir.

Gruplar ayurveda, biofeedback, megavitamin tedavisi, negatif iyon terapisi ve radyoestezi gibi diğer alternatif tıp yöntemlerinden hiç söz etmemişlerdir.

Grupların "İnsanlar tıp dışı uygulamalara neden başvururlar?" sorusuna verdikleri yanıtlar Tablo 4'de gösterilmiştir. Tablo 4'e göre; gruplar sırasıyla aşağıdaki nedenlerden dolayı tıp dışı uygulamalara başvurduğunu belirtmişlerdir. Bunlar; tıbbi tedavi sonuçsuz kaldığında çaresizlik durumunda (19 grup), ekonomik olanaksızlık (15 grup), sağlık hizmetinin sunumundaki yetersizlikler (13 grup), eğitim seviyesinin düşük olması (11 grup), bireylerin inançları (11 grup), sağlık çalışanlarının tutumu (9 grup), hekime karşı güvensizlik (9 grup), tıp dışı uygulamalardan yara görme (9 grup), geleneklerin etkisi (8 grup), medyanın yönlendirmesi (5 grup) ve meraklıdır. Bu bulgular arasında sağlık hizmetlerinin ekonomik, bölgesel konum, hizmetler açısından ulaşılmaz olması ve sağlık hizmeti sunanların olumsuz tutumlarının tıp dışı uygulamalara başvuruyu desteklemesi dikkat çekicidir.

Tablo 2. Grupların sağlık sorunu olduğunda ilk olarak başvuru yolları konusundaki görüşleri.

BAŞVURDUKLARI YOLLAR	GRUPLAR																				TOPLAM
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	
Sağlık Kuruluşuna (Doktora başvurma)							5				1			1		1		1			19
Alternatif Tıp Yöntemlerine									1					1	1					1	7
Varolan İlaçları Kullanma																1	1			1	5
Tanıdıklarına Sorma																		1	1		3

Tablo 3. Grupların tıp dışı uygulamaların neler olduğu konusundaki görüşleri

TIP DIŞI UYGULAMALAR	GRUPLAR																				TOPLAM
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	
KURUNTUP	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓													
ŐIFACILIK (İleri-teca medyum)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓													
HIPNOZ																					
BİTKİSEL TIP (Alternatif/Folk tıbbı)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
KIRIK-ÇIKIKCI		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓											
MEDİFASYON																					
HİDROTHERAPİ			✓	✓		✓				✓											
FALK TİBBİ (soluk dyr kamshobaga kora)	✓	✓				✓	✓		✓					✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
YOGA																					

Tablo 4. Grupların tıp dışı uygulamalara başvurma nedenleri konusunda görüşleri

BAŞVURMA NEDENLERİ	GRUPLAR																				TOPLAM
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	
Tıbbi Tedavi Sonuçsuz Kaldığında (Çaresizlik)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Ekonomik Olanaksızlıklar			✓	✓	✓	✓	✓	✓				✓		✓	✓		✓	✓			
Sağlık Hizmet Sunumundaki Yetersizlik				✓	✓	✓	✓					✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
Eğitim Seviyesinin Düşük Olması		✓	✓		✓	✓	✓				✓			✓							
Bireylerin İnancı							✓		✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Sağlık Çalışanlarının Tutumu					✓	✓	✓					✓			✓		✓	✓	✓	✓	✓
Hekime Karşı Güvensizlik		✓	✓		✓			✓			✓	✓						✓			
Geleneklerin Etkisi											✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Tıp Dışı Uygulamalardan Yarar Görme				✓							✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓			
Merak				✓			✓								✓						
Medyanın Yönelmesi											✓			✓	✓	✓		✓			

Grupların büyük çoğunluğu "Tıp dışı uygulamalara neyin/kimin önerisiyle ya da etkisiyle başvurulmaktadır?" sorusunu "yakın çevre ve medya" olarak yanıtlamıőlardır (Tablo 5).

Grupların "Hangi durumlarda tıp dışı uygulamalara başvurulmaktadır?" sorusuna verdikleri yanıtlar Tablo 6'da gösterilmiştir (Tablo 8), Bunlar sırasıyla; cilt hastalıkları, kanser, psikolojik rahatsızlıklar, kırık-çıkıklar,kilo verme, enfeksiyon hastalıklarıdır.

B) Analitik Bulgular

1. Kişiler; çaresiz kaldıkları durumlarda tıp dışı yöntemlere başvurmakta veya başvuranları hoş görmektelerdir, "insanlar ya bilimsel tıbbin imkanlarından Őu veya bu şekilde yararlanamıyorlar, ya da bilimsel tıbbin çaresiz kaldığı noktada alternatif tıp yöntemlerine başvuruyorlar" (20. grup-bir hekim).

2. Varsayımlar bölümünde "Alternatif tıp yöntemlerinin yaygınlaşma nedenleri" olarak belirtilen durumlar, elde edilen sonuçlarla hemen hemen uyumludur. Sağlık

nizmetlerinin yetersizliği, sağlık bilincinin eksikliği, sağlık çalışanlarının olumsuz tutumları, tıbbi tedavinin sonuçsuz kalması, bu tür uygulamalara olan inanç faktörü, medyanın sorumsuz tutumu, ekonomik imkansızlıklar insanları tıp dışı yöntemlere itmektedir, "insan kendinden utanıyor, ben hastaneye neden geldim de bu durumlara maruz kaldım diye!" (19. grup-bir bayan hakim).

3. Bulgular "Eğitim düzeyi yükseldikçe alternatif tıp yöntemlerine yönelim azalır" şeklindeki varsayımımızı desteklememiőtir. Sadece seçilen alternatif tıp yöntemi deđiŐmektedir.

4. Cinsiyet arasında bu yöntemleri kullanma konusunda farklılık bulunmamıőtir.

5. "Alternatif tıp uygulayıcısının eğitimi kişilerin onu seçmesinde etken olmaktadır" şeklinde varsayım yalnızca hekimlerden oluşan gruplarda deđrulanmıőtir.

6. Sağlık çalışanlarının (doktor, hemŐire, eczacı) alternatif tıp yöntemlerine genellikle karşı oldukları biçimindeki varsayım da bulgularla deđrulanmamıőtir.

Tablo 5. Grupların tıp dışı uygulamalar konusunda bilgi alınan yollara yönelik görüşleri

BİLGİ ALMA YOLLARI	GRUPLAR																				TOPLAM
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	
Aile Büyükleri			✓	✓	✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓			12
Yakın çevre	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	19
Medya	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓				✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	16
Doktor tavsiyesi										✓	✓									✓	3

Tablo 6. Grupların tıp dışı uygulamalara başvurulma durumlarına yönelik görüşleri

BAŞVURULAN DURUMLAR	GRUPLAR																				TOPLAM
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	
Cilt Hastalıkları		✓					✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	13
Kırık-Çıkık	✓	✓	✓	✓	✓				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓				9
Kanser				✓	✓		✓		✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	13
Romatizmal Hastalıklar	✓	✓	✓				✓	✓		✓			✓			✓	✓				9
Kilo vermek için	✓			✓	✓						✓			✓	✓	✓	✓	✓			9
Psikolojik Sorunlar	✓		✓		✓	✓				✓	✓			✓	✓	✓	✓		✓	✓	11
Diabet				✓						✓	✓	✓									6
Sindirim sistemi rahatsızlıkları	✓	✓			✓	✓		✓		✓	✓				✓						8
Enfeksiyon hastalıkları	✓			✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓					✓		11
Epilepsi									✓	✓	✓					✓	✓			✓	6
Cinsellik ve üreme sorunları	✓			✓		✓				✓	✓					✓					7
Felç				✓						✓	✓					✓	✓	✓	✓		7
Astım												✓					✓			✓	3
Hipertansiyon						✓						✓					✓		✓		3
Böbrek taşı											✓	✓								✓	3
Kansızlık							✓														1
Arı sokması													✓								1
Göz rahatsızlıkları	✓																				1

Hekimlerin yaklaşımı şaşırtıcı biçimde beklenenden daha ılımlı bulunmuştur. "Bence geleneksel kültürden çıkmış yöntemleri dışlamak doğru değil. Onları reddetmek yerine onlarla ilişki kurularak sorun çözümlenebilir" (20. grup-bir hekim). "Alternatif tıpta deneysel yöntemler kullanılmadığı için denetimsiz kalma sakıncası var. Bu nedenle tümüyle reddedilmeden denetlenmesi gerekir" (20. grup-bir hekim).

SONUÇ

Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda, ülkemizde alternatif tıp uygulamasının büyük bölümünün Batı'dakinden farklı olarak halk tıbbına dayandığı söylenebilir.

Alternatif tıp yöntemleri ve folklorik tıp konusunda bir kavram/tanım kargaşasından söz edilebilir. Bütün gruplarda gözlenen bu anlayış büyük ölçüde alternatif tıbbın kapsam ve tanımındaki bulanıklıktan kaynaklanmaktadır. Öyle ki alternatif tıp denince genellikle geleneksel halk tababeti anlaşılmalıdır.

Alternatif tıp yöntemlerinin yaygınlaşmasında medyanın önemli rolü olduğunu kabul etmekle birlikte, ülkemizde bu konuda çevre ve aile ile etkileşimin daha önemli olduğunu görüyoruz. Köklü bir geleneksel tıp kültürünün varlığı da bunun için uygun ortamı oluşturmaktadır.

ÖNERİLER

1. Bilimsel tıp, alternatif tıbbi tanıma ve anlamaya çalışmalıdır. Sık başvuru alan alternatif tıp yöntemleri (akupunktur, şifalı bitkiler) bilimsel yolla araştırılarak,

sonuçlar kamuoyunun bilgisine sunulmalıdır.

2. Bilimsel tıp uygulamasını yürütenlerin halk tıbbını tümüyle dışlamaları, geleneksel yöntemlere ve inançlara bağlılığın etkin olduğu ülkemizde alternatif tıp uygulamalarının yaygınlaşmasına haklılık zemini yaratabilmektedir. Sağlık çalışanları bilgilendirici ve açıklayıcı olmalıdır. Bu bilgilendirme ve açıklamayı yapabilecek biçimde eğitilmelidirler.

3. Sağlık politikalarında ve hizmet sunumunda varolan sorunlar ve yetersizlikler insanların alternatif tıp uygulamalarına yönelmelerine neden olabildiğinden, bunlar bir an önce çözüme ulaştırılmalıdır.

4. Medya'da alternatif tıp uygulamaları (tıp dışı uygulamalar) konusundaki haber ve yorumlar, halkı yönlendirici olabildiğinden gerekirse bu konuda yasal düzenlemeler yapılarak denetim getirilmelidir.

5. Toplumumuzun tıp dışı yöntemler konusundaki tutumunu genelleme yapabilecek biçimde belirlemek için, daha geniş çaplı niceliksel bir araştırmanın yapılmasının gereği açıktır.

KAYNAKLAR

1. Stanwey A. "Alternatif Tıp El Kitabı".. İnsan Yayınları, İstanbul, 1990.
2. Kiev A. Primitive psychiatry today. "Magic, faith and healin." Newyork: The Free Press of Grencoe. Momllan Lmt, 1964.
3. Oğuz Y. "Alternatif tıp, tıbbın alternatifi olabilir mi?" Tıbbi Etik 1994 Nisan; 2:1.
4. Oğuz Y. "Alternatif Tıp ve Psikiyatri", A.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji Anabilim Dalı Doktora Semineri, 1991.
5. Akşit B. "Odak grup görüşmeleri: Niteliksel veri toplama. Yöntemi olarak tıp alanındaki yeri" 3. ulusal halk sağlığı kongresi'nde sunulan bildiri. Hacettepe Üniversitesi 29 Nisan-2 Mayıs, Ankara, 1992.